

Dil evrenceleri

Dil evrenceleri (linguistic universals) sistematik olarak doğal dillerde görülen ve potansiyel olarak dillerin tümü için geçerli olan örüntülerdir. Örneğin, tüm dillerde eylem ve adların bulunması ya da konuşma dillerinde ünlü ve ünsüzlerin bulunması gibi.

Sınırlandırılmamış evrenceler (unrestricted universals)

X bilinen tüm dillerde ya da bilinen dillerin pek çoğunda bulunur.

Sezdirimsel evrenceler (implicational universals)

Eğer Y mevcutsa o zaman X bilinen tüm dillerde ya da bilinen dillerin pek çoğunda bulunur.

Sınırlandırılmamış evrenceler: mutlak ve istatistiksel

X bilinen tüm dillerde ya da bilinen dillerin pek çoğunda bulunur.

Mutlak evrenceler

İstisnasız bilinen tüm dillerde bulunan evrencelerdir.

- *Tüm konuşma dillerinde ünlüler bulunur.*
- *Tüm diller varlıklara gönderimde bulunabilir.*
- *Tüm dillerde çeşitli soru biçimleri görülür.*

İstatistiksel evrenceler

Tüm dillerde görülmeyen ancak pek çok dilde görülen evrencelerdir.

- *Pek çok dilde nazal /n/ görülür. Ancak Orta Rotokas dilinde (Papua Yeni Gine) nasal sesler bulunmaz (Robinson 2006: 207).*
- *Pek çok dilde tekillik sözcüğün temel biçimidir, çoğulluk açık olarak işaretlenir. Ancak Aati dilinde (Afro-Asyatik (Kuzey Omotic): Etopya) tam tersine çoğul temel biçimdir, tekillik açık olarak işaretlenir.*
- *Pek çok dilde evet-hayır sorularında artan ezgi görülür. Ancak Hawaii kreole İngilizcesinde düşen ezgi görülür.*

Sınırlandırılmamış evrenceler: mutlak ve istatistiksel

X bilinen tüm dillerde ya da bilinen dillerin pek çoğunda bulunur.

Mutlak evrencelerden istatistiksel evrencelere geçiş ...

Kimi durumlarda daha önce mutlak evrence olarak kabul edilen bir durum istatistiksel evrenceye dönüşebilir. Söz gelimi 1977'den önce nesnenin öznenin önce gelme durumunun söz konusu olmadığı, yani NEÖ, NÖE dizilişlerinin bulunmadığı varsayılıyordu, ancak Hixkaryana (Cariban (Cariban): Brazilya) dilinde bu durum görülür:

Hixkaryana (Cariban (Cariban): Brazil)

yahutxho	matkahekonà	wosà
manioc.peel	she.was.pounding.it	woman
Object	Verb	Subject

'A woman was pounding manioc peel.'

(Derbyshire 1977: 597)

Sezdirimsel evrenceler: mutlak ve istatistiksel

(= sınırlandırılmış ya da tipolojik evrenceler)

Eğer Y mevcutsa o zaman X bilinen tüm dillerde ya da bilinen dillerin pek çoğunda bulunur.

Mutlak evrenceler

İstisnasız bilinen tüm dillerde bulunan evrencelerdir.

- *Eğer bir dilde /t/ sesbirimi varsa /k/ sesbirimi de vardır (Pericliev 2008:206).*
- *Eğer bir dilde birinci ve ikinci kişi dönüşlü adıllar varsa üçüncü kişi dönüşlü adılı da vardır (Comrie, 1989:19).*

İstatistiksel evrenceler

Tüm dillerde görülmeyen ancak pek çok dilde görülen evrencelerdir.

- *Eğer bir dilde /n/ sesbirimi varsa, /m/ sesbirimi de vardır. Ancak Konkani dilinde (Hint-Avrupa (Indik): Hindistan) /n/ bulunmaktadır, ancak /m/ yoktur.*
- *Eğer bir dil nesne-eylem sıralanışı gösteriyorsa, o dilde sondurumlar (postposition) bulunur. Ancak Farsçada nesne-eylem sıralanışı görülmesine karşın öndurumlar (preposition) mevcuttur.*

Dil evrenceleri

Dil evrenceleri (linguistic universals) sistematik olarak doğal dillerde görülen ve potansiyel olarak tümü için geçerli olan örüntülerdir. Örneğin, tüm dillerde eylem ve adların bulunması ya da konuşma dillerinde ünlü ve ünsüzlerin bulunması gibi.

İki yaklaşım

Evrensel dilbilgisi

Greenbergçi yaklaşım

Evrensel Dilbilgisi

daha soyut

tümdengelim

veri-güdümlü değil

Greenbergçi yaklaşım

daha somut

tümevarım

veri-güdümlü

Bir örnek...

Korece (ÖNE) (Doğu Asya, Ural-Altay)

Kiho-ka saca-lil cha-ass-ta

Kiho-YAL aslan-BEL tekmele-GEÇ-BİL

‘Keeho aslanı tekmeledi’

Tayca (ÖEN) (Güney-Doğu Asya, Tay-Kaday)

Khon nii kât mäa tua nân

adam bu ısır köpek KAY şu

‘Bu adam şu köpeği ısırıldı’

Galce (EÖN) (Galler, Hint-Avrupa)

Lladdodd draig ddyn

öldürdü ejderha adam

‘Ejderha adamı öldürdü’

Malgaşça (ENÖ) (Madakaskar, Avustronezya)

Manasa ny lamba ny vehivavy

yıka- TAN giyisiler TAN kadın

‘Kadın giyisileri yıkıyor’

Bir örnek...

Panare (NEÖ) (Dvenezuela, Karib)

pi? kokampö unki?

çocuk yıkar kadın

'Kadın çocuğu yıkar'

Nadep (NÖE) (Brezilya, Nadahup)

samüüy yi qa-wüh

uluyan maymun insanlar yer

'İnsanlar uluyan maymun yer'

Özgen ve Koşaner, 2016

Bir örnek...

Panare (NEÖ) (Dvenezuela, Karib)

pi? kokampö unki?

çocuk yıkar kadın

'Kadın çocuğu yıkar'

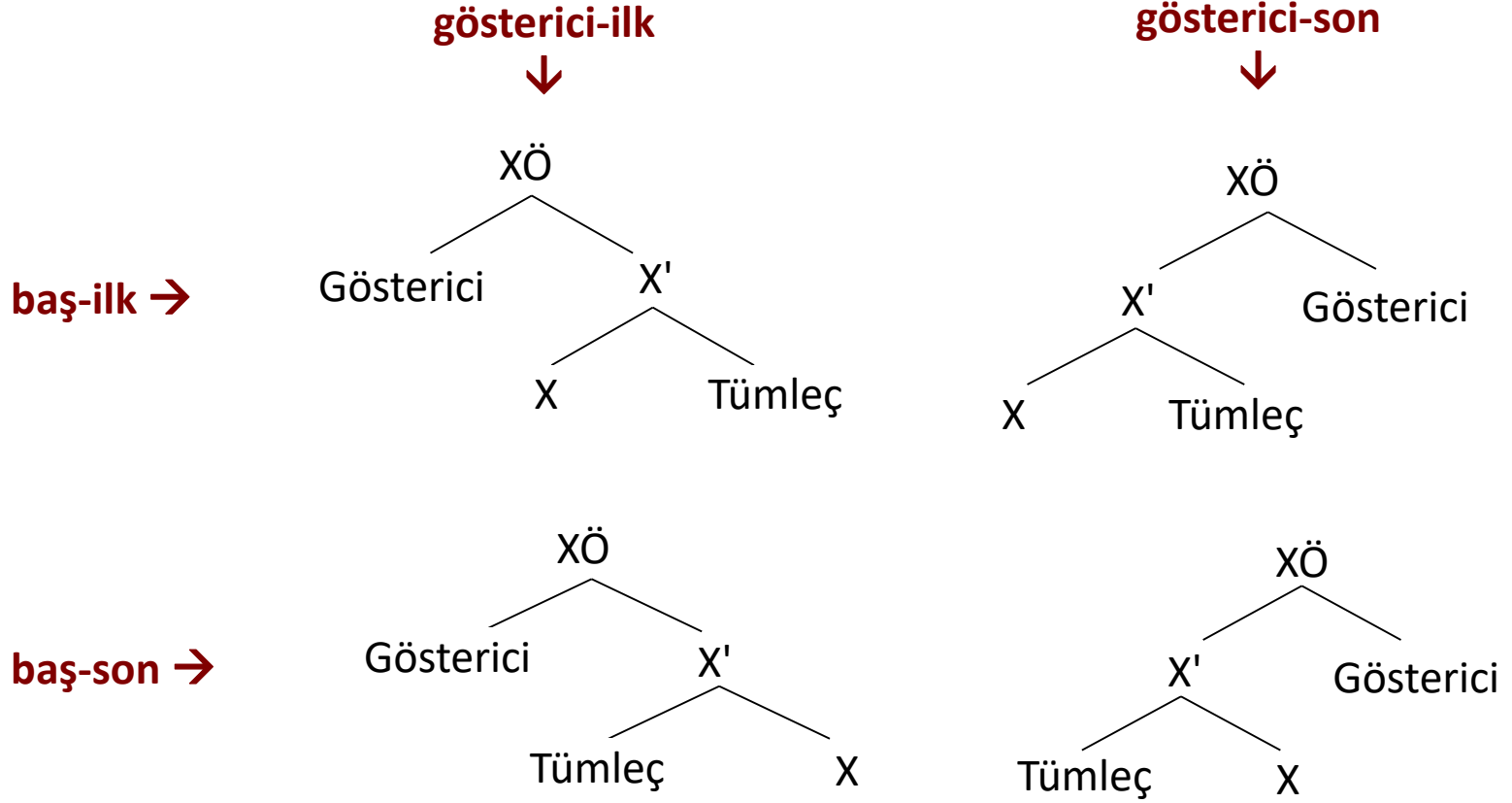
Nadep (NÖE) (Brezilya, Nadahup)

samüüy yi qa-wüh

uluyan maymun insanlar yer

'İnsanlar uluyan maymun yer'

Özgen ve Koşaner, 2016

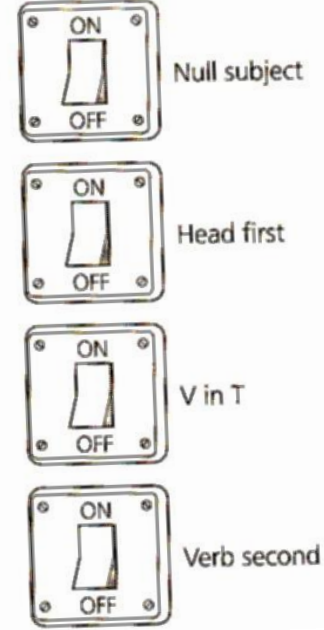
Tüm bu çeşitlenmeyi izleyerek iki ilke ortaya atılabilir:

- (a) Göstericiler X' kategorisinden önce gelmekte ya da X' kategorisini izlemektedir.
- (b) Tümleçler X kategorisinden önce gelmekte ya da X kategorisini izlemektedir.

İlkeler ve Değiştirgenler

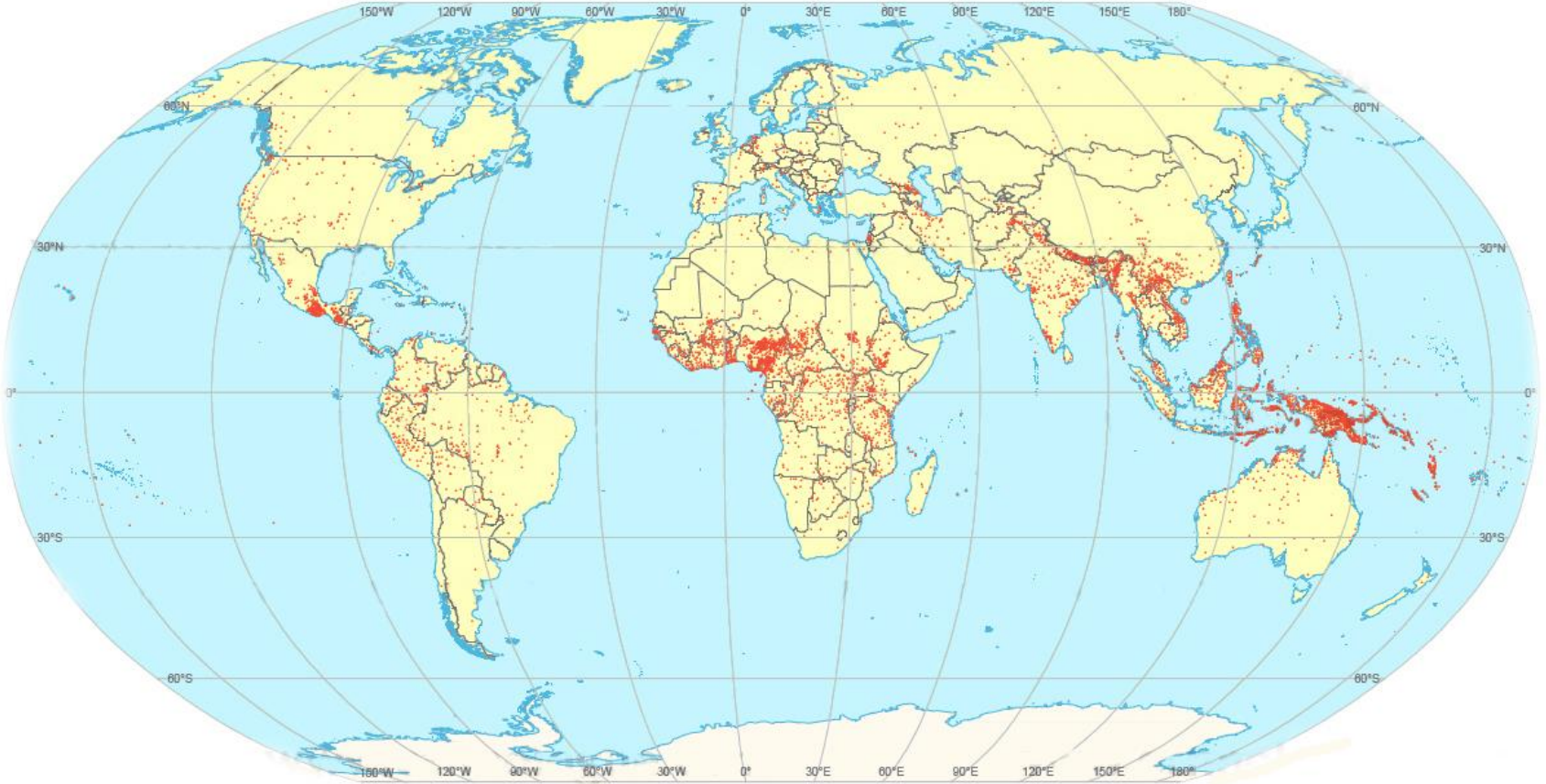
Değiştirgenler ise kesin belirlenmiş sınırlarla bir dili bir diğerinden ayıran yönler olarak tanımlanmaktadır. Buna örnek olarak, dillerde *adıl-düşürme* olgusunu verebiliriz. *Adıl-düşürme değiştirgeni* bir dildeki özne konumundaki adılların düşürölüp düşürölmeyeceği ile ilgilidir.

a. Il parle	a. Lui parla
b. *Parle	b. Parla
a. Er spricht	a. Él habla
b. *Spricht	b. Habla
a. He speaks	a. O konuşuyor
b. *Speaks	b. Konuşuyor

Temel olarak üç değiştirgen türü bulunmaktadır: **açık değiştirgen**, **varsayılan değiştirgen**, **altgrup değiştirgeni** (Yates, 1990).

Dünya üzerinde dillerin dağılımı

Kore
1

Türkiye
46

Kenya
72

Kanada
173

Nijerya
579

Endonezya
707

Papua Yeni Gine
836

	Country	Diversity		Living languages			Number of speakers			
		Index	Coverage	Total	Per-cent	Estab-lished	Immi-grant	Count	Mean	Median
1	Papua New Guinea	0.988	99%	840	11.84	840	0	4,168,328	4,992	1,270
	Cameroon	0.974	97%	280	3.95	279	1	10,166,051	37,513	9,750
	Vanuatu	0.973	98%	117	1.65	111	6	191,636	1,666	680
	Solomon Islands	0.968	100%	71	1.00	71	0	378,679	5,334	2,770
	Central African Republic	0.959	93%	83	1.17	71	12	3,488,143	45,301	17,350
	Democratic Republic of the Congo	0.948	94%	212	2.99	210	2	39,893,030	200,467	26,000
				56	0.79	55	1	6,635,390	122,878	60,500
		0.360	91%	22	0.31	10	0	20,000		
130	Turkey	0.347	78%	50	0.70	36	14	82,941,960	2,126,717	66,000
	United States	0.346	85%	430	6.06	219	211	281,892,557	770,198	25
	Peru	0.339	98%	94	1.32	93	1	29,983,352	325,906	4,210
		0.327	57%	44	0.62	15	29	19,194,920	767,797	343,500
		0.000	67%	3	0.04	3	0			
	Haiti	0.000	75%	4	0.06	4	0	6,960,600	2,320,200	600
	Isle of Man	0.000	100%	2	0.03	2	0	85,000	42,500	42,500
	San Marino	0.000	100%	2	0.03	2	0	25,000	12,500	12,500
	British Indian Ocean Territory	0.000	100%	1	0.01	1	0	3,500	3,500	3,500
230	North Korea	0.000	100%	1	0.01	1	0	23,300,000	23,300,000	23,300,000